

Sztuka gotycka w Polsce , cz. III - malarstwo

- [Sztuka gotycka w Polsce , cz. III - malarstwo](#)

Sztuka gotycka w Polsce , cz. III - malarstwo

Ważne daty

ok. 1290 - witraże z kościoła Dominikanów w Krakowie

ok. 1335 r. - witraże z kościoła św. Mikołaja na Nowym Mieście w Toruniu

ok. 1350 witraże dla katedry we Włocławku.

ok. 1350 r. - *Tron Łaski ze Świerzawy*

1353 - *Kodeks lubiński*

1380-1400 r. - witraże z franciszkańskiego kościoła Mariackiego w Toruniu.

ok. 1390 - *Poliptyk Grudziądzki*

koniec XIV wieku - *Psałterz floriański*

1421 - *Księga miejska z Głubczyc*

II poł XIV w. - freski w Siedlęcinie

II poł XIV w. - malowidła ściennie w Niepołomicach,

XIV w. - polichromia kościoła w Dębnie Podhalańskim,

II poł. XIV w. - *Ukrzyżowanie na drzewie Jessego*, Kościół św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty, Toruń

ok. 1400 - *Święta Anna Samotrzecia*

II poł. XIV w./I poł. XV w. - *Ukrzyżowanie i Umywanie*, freski w krużganku klasztoru w Pępulinie

1447 - Ołtarz św. Barbary

ok. 1450 - Mistrz Opłakiwania, *Opłakiwanie z Chomranic*

ok. 1450 - *Pietà z Tubądzina*

lata 60. XV wieku - Mistrz Tryptyku Dominikańskiego, *Ucieczka do Egiptu*

ok. 1497 - 1500 - *Tryptyk Jerozolimski*,

Scenariusz lekcji dla nauczyciela

Scenariusz zajęć do pobrania.

Plik o rozmiarze 64.07 KB w języku polskim

I. Rozwijanie zdolności rozumienia przemian w dziejach sztuki w kontekście ich uwarunkowań kulturowych i środowiskowych, epok, kierunków, stylów i tendencji w sztuce. Uczeń:

I.3. rozumie konteksty kulturowe i uwarunkowania przemian w dziejach sztuki (w tym historyczne, religijne, filozoficzne);

II. Zapoznawanie z najwybitniejszymi osiągnięciami w zakresie architektury i sztuk plastycznych. Uczeń:

II.13.c) w malarstwie i grafice: kompozycji, koloru, sposobów ukazania iluzji przestrzeni, kształtowania formy przez światło, w dziełach figuratywnych stopnia oddania rzeczywistości lub jej deformacji;

II.15. rozpoznaje w dziele sztuki temat i wskazuje jego źródło ikonograficzne;

II.16. rozpoznaje podstawowe motywy ikonograficzne, świętych chrześcijańskich, bogów greckich i alegorie wybranych pojęć na podstawie atrybutów;

II.2. wskazuje twórców najbardziej reprezentatywnych dzieł;

II.5. wymienia podstawowe gatunki w dziełach sztuk plastycznych, m.in. portret (w tym autoportret, portret psychologiczny i oficjalny), pejzaż (w tym: weduta, marina, pejzaż ze sztafażem), sceny: rodzajowa, religijna, mitologiczna, historyczna (w tym batalistyczna), martwa natura, akt;

II.7. rozróżnia podstawowe motywy ikonograficzne;

III. Zapoznawanie z dorobkiem najwybitniejszych twórców dzieł architektury i sztuk plastycznych. Uczeń:

III.1. wymienia najistotniejszych twórców dla danego stylu lub kierunku w sztuce;

III.4. łączy wybrane dzieła z ich autorami na podstawie charakterystycznych środków formalnych;

IV. Kształcenie w zakresie rozumienia i stosowania terminów i pojęć związanych z dziełami sztuki, ich strukturą i formą, tematyką, techniką wykonania. Uczeń:

IV.2. zna terminologię związaną z opisem formy i treści dzieła malarskiego, rzeźbiarskiego i graficznego, w tym m.in. nazwy formuł ikonograficznych, słownictwo niezbędne do opisu kompozycji, kolorystyki, relacji przestrzennych i faktury dzieła;

IV.6. właściwie stosuje terminy dotyczące opisu treści i formy dzieł sztuk plastycznych;

IV.8. wiąże technikę wykonanego dzieła z jego funkcją (fresk, miniatura, malarstwo tablicowe, sztalugowe);

V. Zapoznanie ze zbiorami najważniejszych muzeów i kolekcji dzieł sztuki na świecie i w Polsce, a także z funkcją mecenatu artystycznego oraz jego wpływem na kształt dzieła sztuki. Uczeń:

V.3. łączy dzieło z muzeum lub miejscem (kościół, pałac, galerie), w którym się ono znajduje.

Nauczysz się

wskazywać cechy malarstwa gotyckiego w Polsce;

rozpoznawać najważniejsze dzieła malarskie w odniesieniu do ich rodzajów;

przyporządkowywać wskazane dzieła do miejsc, do których zostały stworzone i w których się znajdują;

nazywać tematy i motywy ikonograficzne obecne w wybranych obrazach;

omawiać dzieła pod kątem treściowym i formalnym;

określać cechy formalne właściwe dla malarstwa gotyckiego w Polsce.

Rozwój malarstwa w Polsce o okresie gotyku

Malarstwo gotyckie w Polsce rozwijało się jednocześnie z architekturą i rzeźbą. Już około 1300 roku pojawiły się przykłady malarstwa ściennego. W XV wieku silnie rozwinęło się także malarstwo ołtarzowe i sztalugowe. Początkowo dominował tzw. styl miękki. Jego przedstawiciele ze szkoły małopolskiej łączyli cechy sztuki rodzimej z wpływami bizantyjskimi i włoskimi. Na początku XV wieku artyści ulegli wpływom czeskiego stylu Mistrza z Trzeboni. W okresie panowania Władysława Jagiełły powstały malowidła ścienne, w których pojawiły się wpływy bizantyjsko-ruskie. Duże znaczenie przypisuje się szkole krakowskiej, która wywarła ogromny wpływ na malarstwo ołtarzowe w Wielkopolsce. Na Pomorzu obecne były cechy malarstwa niderlandzkiego. W końcowej fazie gotyku na terenach Małopolski i w Wielkopolsce pojawił się tzw. styl lśniący o dekoracyjnym i barwnym

charakterze. Oprócz malarstwa ściennego i tablicowego rozwijała się także sztuka iluminatorska oraz –w mniejszym stopniu –witrażownictwo. ([źródło](#))

Malarstwo ścienne

“ Malarstwo ścienne związane było ściśle z architekturą. Miało różny charakter: czysto dekoracyjny, jak polichromia w węższym znaczeniu, czyli nadanie barwy elementom architektonicznym lub też pokrycie ich motywami ornamentalnymi. Znany był na przykład zwyczaj malowania wątku ceglanego na murze pokrytym cienką warstwą tynku. Znaczenie polichromii, wyjątkowo tylko zachowanej, było ogromne – decydowała ona o ostatecznym wyrazie wnętrza. Odrębny rodzaj stanowiło figuralne malarstwo ścienne. Były to zwykle większe cykle, malowane zwłaszcza na ścianach prezbiterium, także naw czy w krużgankach klasztornych. W wieku XIV i XV pojawiły się pojedyncze sceny, umieszczane także na filarach. Były to często obrazy wotywnie lub epitafijne, powstające na prywatne zamówienie. Malowidła ścienne wykonywane były na specjalnie przygotowanym tynku – mokrym (al fresco) lub też suchym (al secco), także temperą. Malowanie na świeżym tynku zapewniało większą trwałość malowidłu, gdyż pigment wnikał w podłoże, w Polsce jednak najczęściej stosowano technikę „na sucho”.

Źródło: J. Kęmbłowski, *Polska sztuka gotycka*, Warszawa 1983, s. 185-186

Do najwcześniejszych zabytków XIV-wiecznego malarstwa ściennego należą malowidła śląskie malowidła o tematyce świeckiej, dekorujące wieżę obronną w Siedlęcinie. Sceny nawiązują do popularnej wówczas poezji rycerskiej i ukazują procesję dworzan. Od strony malarskiej charakteryzują się wyraźnym konturem płaską plamą barwną.

Gotyckie malowidło ściennie, II poł. XIV w., Siedlęcín, Wikimedia, CC BY-SA 3.0

W malarstwie Małopolski II połowy XIV wieku można zauważyć wpływy sztuki czeskiej i włoskiej. Cennym zabytkiem są freski w Niepołomicach, które zdradzają wpływy ze Sieny w sposobie ujęcia i operowania niezwykle plastycznością, modelunkiem o mocnym światłocieniu i stopniowanym kolorem.

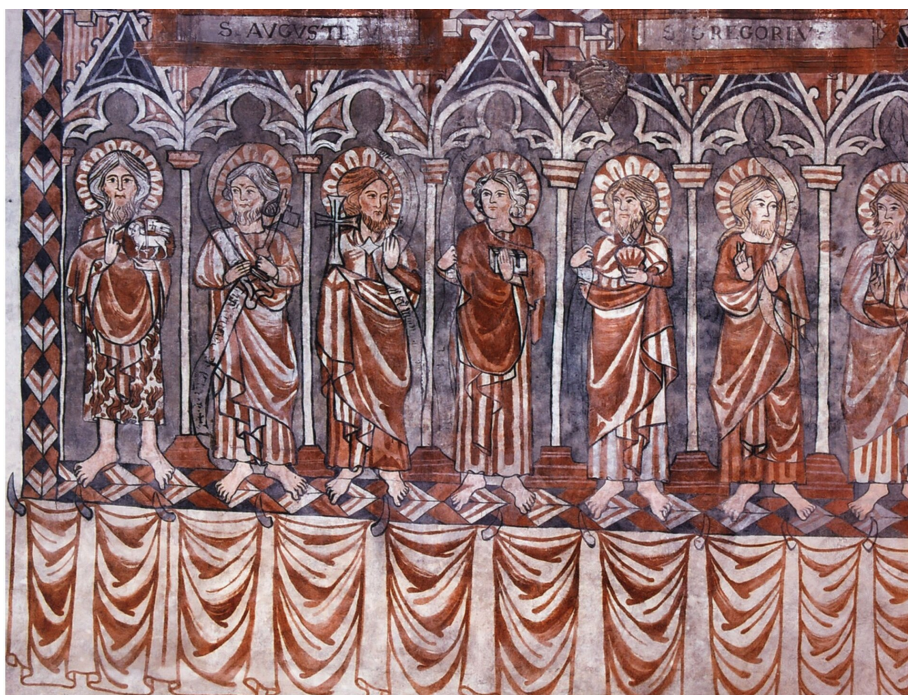
Malowidło ściennie, II poł XIV w., Niepołomice, www.wikiart.org, domena publiczna

Ogromną wartość mają geometryczne polichromie w Dębnie Podhalańskim, pokrywające całą powierzchnię stropów, trzy ściany [prezbiterium](#) oraz część naw.

Tematem często pojawiającym się w XIV-wiecznych [polichromiach](#) są święci ustawieni w szeregi, sceny Ukrzyżowania i Sądu Ostatecznego. Na Pomorzu wśród licznie zachowanych malowideł szczególnie wyróżniają się dekoracje malarskie w Bazylice katedralnej św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty w Toruniu, przedstawiające *Ukrzyżowanie na Drzewie Jessego* oraz otaczające je: *Sąd Ostateczny*, *Mater Misericordiae*, *Kościół* i *Synagogę*, *Legendę o Trzech Żywych i Trzech Zmarłych* i personifikacje Cnót i Występków.

„Ukrzyżowanie na Drzewie Jessego”, II poł. XIV w., Kościół św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty, Toruń, toruntour.pl, CC BY 3.0

Na uwagę zasługują także znajdujące się w [prezbiterium](#) kościoła św. Tomasza w Nowym Mieście Lubawskim malowidła - najstarsze zachowane na terenie ziemi chełmińskiej, będące przykładem tzw. gotyku linearnego, stylu wywodzącego się z francuskiego malarstwa XIII wieku. Freski na ścianach południowej i północnej przedstawiają cykle postaci usytuowanych w arkadach zamkniętych [maswerkowymi](#) szczycikami (Apostołów), Matkę Boską, Alegorię Sprawiedliwości oraz ewangelistów i Doktorów Kościoła. Polichromie te wykazują stylistyczne i kompozycyjne analogie z malowidłami na Jindřichowym Hradcu w Czechach. Na podstawie podobieństw z terenu ziemi chełmińskiej, malowidła z kościoła w Nowym Mieście Lubawskim datować można na okres nieco wcześniejszy niż toruńskie malowidła z kościoła Mariackiego, czyli na lata około 1350-1360. Uwagę zwraca opracowanie szat, polegające na wprowadzeniu modelowania m.in. fałd przy pomocy smug jaśniejszej barwy. Taki sam sposób modelowania pojawił się w szacie Chrystusa Sędziego z kościoła Św. Jakuba w Toruniu oraz w przedstawieniu Św. Krzysztofa z kościoła Św. Katarzyny w Gdańsku.

W północnym krużganku klasztoru w Pelplinie na jednej ze ścian znajduje się dwustrefowe malowidło ściennie ze sceną *Umywania nóg* w dolnej oraz *Ukrzyżowania* oraz postaciami proroków Izajasza i Jeremiasza, opata i mnicha cysterskiego w wyższej strefie. Malowidła pochodzą z II połowy XIV wieku (lub z I połowy XV). Ta dwuczęściowa forma malarska wpisuje się w styl architektoniczny romańskich i gotyckich **tympanonów** z portali gotyckich katedr. Polichromia wykazuje pewne podobieństwa do monumentalnych miniaturowych i panelowych obrazów z XIV, które pojawiły się w północnoniemieckim malarstwie i reprezentują tzw. styl liniowy.

„Ukrzyżowanie i Umywanie nóg” w krużganku północnym zabudowań klasztornych w Pelplinie, II poł. XIV w./I poł. XV w.

Malarstwo tablicowe

“ Malarstwo deskowe, zwane też tablicowym lub sztalugowym, było właściwie jedynym samodzielny rodzajem malarstwa, choć praktycznie najczęściej wchodziło w skład większej całości, jaką stanowił ołtarz, przeznaczony do określonego wnętrza. Właściwie samodzielne były dopiero epitafia, pojawiające się u nas w samym końcu XIV wieku. Malarstwo deskowe było z reguły malarstwem figuralnym, zarówno gdy przedstawiało - wyjątkowo - pojedyncze postacie, zespoły postaci, sceny czy całe cykle. Nazwa jego pochodzi

od podłoża, na którym, na warstwie gruntu, umieszczano właściwe malowidło. Podłożem tym była deska, u nas zwykle lipowa. Malowano techniką temperową. Warstwa pigmentu była nieprzepuszczająca. Malowidło uzupełniały laserunki, nakładane cienką i częściowo przepuszczającą warstwą, a całość pokrywano dla zabezpieczenia werniksem.

Źródło: J. Kęmbłowski, *Polska sztuka gotycka*, Warszawa 1983, s. 186-187

Malarstwo tablicowe w Polsce czasów gotyckich przybierało formę nastaw ołtarzowych i było dziełami najczęściej anonimowych artystów działających w różnych warsztatach, pod wpływem malarstwa czeskiego, włoskiego, niderlandzkiego i niemieckiego. Przykładem oddziaływania sztuki czeskiej, zwłaszcza z kręgu Mistrza Pasji z Wyższego Brodu jest dzieło nieznanego malarza *Tron Łaski ze Świerzawy*. Prawdopodobnie obraz był częścią [dyptyku](#). Oprócz cech czeskich fizjonomia oraz miękki modelunek karnacji świadczą o wpływie malarstwa ze Sieny. Czeskie i zarazem burgundzkie pokrewieństwo widoczne jest także w obrazie *Święta Anna Samotrzecia* z klasztoru Karmelitów w Strzegomiu. Na uwagę zasługuje idealizacja twarzy św. Anny, plastyczność szat oraz architektonicznie oddany tron.

Malarz nieznanany, „Tron Łaski ze Świerzawy”, 1350 r., Muzeum Narodowe we Wrocławiu, [wikimedia.org](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tron_Laski_ze_Swierzawy.jpg), domena publiczna.

Malarz nieznany, „Święta Anna Samotrzecia”, ok. 1400, Muzeum Narodowe we Wrocławiu, [wikimedia.org](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Anna_Samotrzecia.jpg), domena publiczna

Przykładem natomiast stylu pięknego w malarstwie jest nastawa ołtarzowa wykonana przez artystów wyszkolonych w szkole praskiej. Otwarty **poliptyk** w centrum ukazuje dwa obrazy *Śmierci i Koronacji Marii*, a na skrzydłach bocznych przedstawione są sceny z dzieciństwa Chrystusa. Zamknięta pierwsza para skrzydeł zawiera osiem scen Męki Pańskiej, a na czterech **kwaterach** zamkniętego ołtarza namalowane został *Sąd Ostateczny*.

Kliknij na ilustrację, aby wyświetlić dodatkowe informacje.

Malarz nieznany, „Poliptyk Grudziądzki”, ok. 1390, Muzeum Narodowe w Warszawie,

Ważnym dziełem pochodzącym ze środowiska sądeckiego jest *Oplakiwanie z Chomranic* - obraz artysty zwanego Mistrzem Oplakiwania, zdradzające artystyczny wpływ malarstwa włoskiego ze Sieny. W obrazie o niezwykle silnym kolorze, podkreślony został linearyzm, jednocześnie autor oddał stany duchowe, przytłumiając akcenty tragiczne i wprowadzając nostalgiczną ciszę i spokój. Dzięki temu scena zyskuje na wzniosłości chwili, powadze i kontemplacji. Mistrz Oplakiwania operuje dekoracyjnymi detalami, widocznymi w stroju Nikodema o bogatym złocistym ornamencie, czy drobiazgowo opracowanej roślinności. Ornamenty roślinne pojawiają się także w złożonym tle.

Mistrz Opłakiwania, „Opłakiwanie z Chomranic”, ok. 1450, Muzeum Diecezjalne w Tarnowie,

Dzieło z Chomranic wywarło wpływ na malarstwo małopolskie. Z kręgu warsztatu Mistrza Opłakiwania pochodzi małopolska Pietà z Tubądzina. „Tragiczna w wymowie treść ukazana została w bardzo powściągliwy sposób, a zastosowane środki artystyczne nadają przedstawieniu cechy liryczne. Na skraju kompozycji znajduje się klęcząca postać duchownego. Obecność adoranta, w powiązaniu z eschatologiczną symboliką narzędzi Męki Pańskiej (arma passionis) wskazuje na epitafijną funkcję obrazu. (...) Indywidualnym wyróżnikiem tej grupy są akcenty italianizujące. W wyobrażeniu Piety taką genezę ma umiejscowienie Marii u stóp krzyża oraz obecność aniołów. Z kolei twarz Marii oraz sposób ułożenia okalającego.” ([Źródło](#))

Warsztat Mistrza Opłakiwania, „Pietà z Tubądzina”, ok. 1450, Muzeum Narodowe w Warszawie, Wikimedia, domena publiczna

Za dzieło przełomowe w gotyckim malarstwie uważa się Ołtarz św. Barbary z Wrocławia, łączący cechy niderlandzkie, włoskie i środkowoeuropejskie. **Retabulum** ołtarza jest jednym z pierwszych przykładów gotyckiego realizmu w malarstwie w Europie Środkowej. „Pierwotnie ołtarz był poliptykiem. (...) Na rewersach skrzydeł zewnętrznych - widocznych w dni powszednie - widniała scena Koronacji Marii przez Chrystusa na królową Nieba i Ziemi. Pierwsze otwarcie ołtarza ukazywało na ośmiu **kwaterach** zajmujących wewnętrzne strony (awersy) pierwszej pary skrzydeł i na dwóch wielkich **kwaterach** tworzących rewersy pary skrzydeł wewnętrznych historię Pasji, śmierci na krzyżu i Zmartwychwstania Chrystusa. Całkowicie otwarty ołtarz (tzw. uroczyste otwarcie) ukazywał opowieść poświęconą św. Barbarze. (...) Dzięki konsekwentnemu konstruowaniu następstwa planów oraz śmiałym skrótom perspektywicznym, służącym wywołaniu wrażenia głębi, odbiorca ma odczucie realnej przestrzeni, w której rozgrywają się wydarzenia, i to mimo pewnego ubóstwa świata przedstawianych rzeczy. Realność ta potęguje się paradoksalnie w reprezentacyjnej i pomyślanej jako pozaczasowa - scenie tablicy środkowej. Postacie trojga świętych, ukazanych środkami malarskiego iluzjonizmu o jakościach plastycznych bliskich rzeźbiarskim, wydają się realnie stać na z pietyzmem oddanej kamiennej posadzce tworzącej proscenium, na przedzie którego odkuto datę (w średniowiecznym zapisie) ukończenia dzieła - rok 1447.” ([źródło](#))

Mistrz Ołtarza św. Barbary, „Ołtarz św. Barbary”, 1447, Muzeum Narodowe w Warszawie, cyfrowe.mnw.art.pl, CC BY 3.0

Malarzem małopolskim związanym z warsztatami szkoły sądeckiej był autor *Ucieczki do Egiptu* - kwatery *Ołtarza Dominikańskiego*, wykonanego dla kościoła Dominikanów w Krakowie. W obrazie został zastosowany tzw. styl łamany, widoczny szczególnie w białych draperiach, a stosowany wcześniej w malarstwie niderlandzkim i austriackim. Postacie ludzkie i osiołek uzyskały trójwymiarową, niemal rzeźbiarską plastyczność. Malarz małopolski zastosował utrzymane w niderlandzkim stylu pejzażowe tło o podwyższonym horyzoncie, w którym - jako pierwszy - wprowadził do sztuki Krakowa rozległy pejzaż z wizerunkiem zamku.

Mistrz Tryptyku Dominikańskiego, „Ucieczka do Egiptu” (fragment Tryptyku Dominikańskiego), lata 60. XV wieku, Muzeum Narodowe w Krakowie, artyzm.com, CC BY 3.0

Powiązania z malarstwem środkowoeuropejskim, głównie niemieckim i niderlandzkim widoczne są w gdańskim *Ołtarzu Jerozolimskim*. „Tryptyk Jerozolimski swoją nazwę zawdzięcza przedstawionemu na nim widokowi Jerozolimy. Wykonany został dla jednej z kaplic kościoła Panny Marii w Gdańsku. Retabulum wypełnia cykl scen z życia Chrystusa przedstawionych w kompozycji symultanicznej – ukazującej w jednym obrazie kilka wydarzeń rozgrywających się w różnym czasie. Dobór scen nie jest prostą narracją, lecz wyrażać ma skomplikowane i głębokie treści teologiczne odnoszące się do misji Chrystusa na ziemi, kontynuowanej przez Kościół.” ([źródło](#))

„Tryptyk Jerozolimski”, ołtarz otwarty, ok. 1497 - 1500, Muzeum Narodowe w Warszawie, cyfrowe.mnw.art.pl, CC BY 3.0

Tryptyk Jerozolimski

Polecenie 1

Zapoznaj się z omówieniem [Tryptyku Jerozolimskiego](#) przez dr. Antoniego Ziembę i odpowiedz, czego dowiadujesz się o zlecniodawcach dzieła i wpływach stylistycznych w poszczególnych jego partiach.

Malarstwo książkowe

Malarstwo książkowe występuje przez cały okres gotyku. Księgi liturgiczne były jednak często importowane, a równocześnie dostępne

„głównie duchowieństwu. Natomiast iluminacje stanowiły często ważny łącznik między odległymi nawet środowiskami artystycznymi i były wzorem dla innych rodzajów malarstwa, a także rzeźby. Iluminacje powstawały początkowo głównie w skryptoriach klasztornych. Jednak w wieku XIV coraz częściej stwierdzamy wykonywanie kodeksów na zamówienie feudałów świeckich, przez pisarzy i malarzy pozostających na ich usługach i zapewne pracujących na dworach. Były to zwykle żywoty świętych, modlitewniki, ale także księgi liturgiczne. Iluminacje wykonywane były, jak całe księgi, na pergaminie lub papierze techniką wodną, przy użyciu farb kryjących lub rysowane piórkiem, i często lawowane. Składały się na nie przedstawienia figuralne, ilustrujące tekst, wykonywane często przy użyciu płatkowego złota, nie pozbawione znaczeń symbolicznych, umieszczane w tekście, na przykład ozdoby inicjałów, lub na marginesie karty.

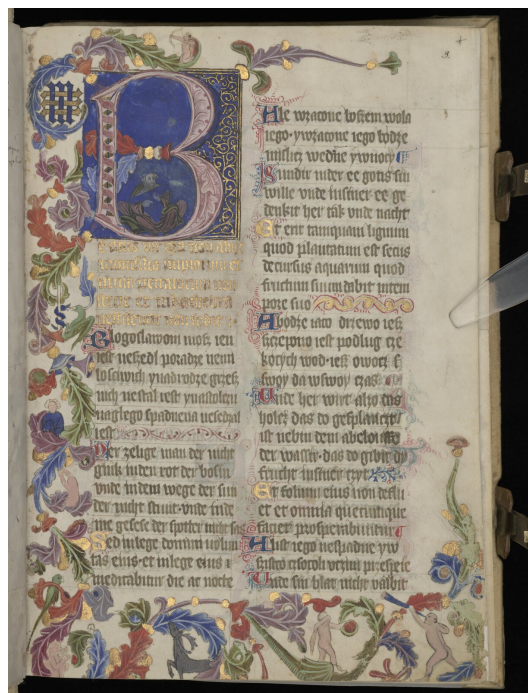
Źródło: J. Kęmbłowski, *Polska sztuka gotycka*, Warszawa 1983, s. 185

Malarstwo miniaturowe w Polsce charakter gotycki uzyskało dopiero w XIV wieku. Przykładem iluminacji typowym dla tego okresu jest *Żywot św. Jadwigi* zawarty w *Kodeksie lubińskim* z połowy XIV wieku (1353). Pojawiła się w nim idealizacja postaci o smukłej sylwetce, miękkim modelunku malarskim wzbogaconym delikatną linią. Na uwagę zasługuje także wprowadzenie elementów architektury. W miniaturach tych znalazły się także sceny rodzajowe, związane z życiem Jadwigi, zawierające postaci z ludu, realia współczesnego życia, sceny bitewne. Malarz połączył mistycyzm z dekoracyjnością właściwą dla stylu pięknego ze średniowieczną obyczajowością. Stylistycznie, miniatury z *Żywotów św. Jadwigi* nawiązują do malarstwa czeskiego, jednak o nowym rodzaju narracji, związanym z kulturą rycerską.

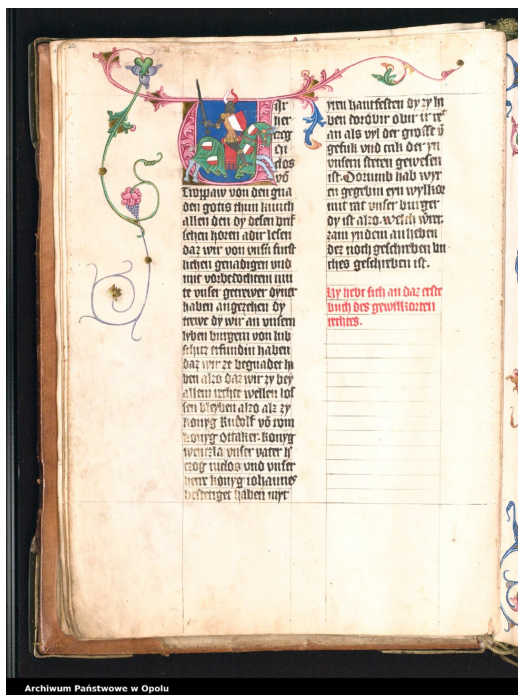
„Żywot św. Jadwigi”, Miniatura z wizerunkiem św. Jadwigi , 1353, . Paul Getty Museum w Malibu, bi.gazeta.pl, CC BY 3.0

Cennym zabytkiem polskiego miniatorstwa gotyckiego jest *Psałterz Floriański*, pochodzący z końca XIV wieku. Jego twórca skupił uwagę na florystycznej dekoracji marginesów, w którą wplecione są ludzkie i zwierzęce postacie oraz barwne inicjały i motywy astrologiczno-chrześcijańskie. Dekoracje malarskie wplecione są także między wierszami i kolumnami. Styl miniatur jest syntezą wpływów włoskich i francuskich.

„Psałterz floriański”, karta 3 recto, koniec XIV wieku, Biblioteka Narodowa w Warszawie, Wikimedia, domena publiczna

Miniaturzystą, który do śląskiego malarstwa książkowego wprowadził nowy typ dekoracji marginalnej był Jan z Żytawy. W Księdze miejskiej z Głubczyc zastąpił bujną dekorację roślinną charakterystyczną dla wcześniejszych rękopisów oszczędną łodygą z niewielką ilością liści, w której pojawiają się motywy szyszek, rozet, a także nieznane wcześniej w malarstwie śląskim przedstawienia zwierząt i tzw. dzikich ludzi ([źródło](#)). Postacie w jego miniaturach są malowane w konwencji stylu pięknego, często wychodzą poza inicjał. W miniaturach doszukiwano się wpływów czeskich, głównie środowiska praskiego.

Karta z „Księgi miejskiej z Głubczyc”, 1431, zbiory Archiwum Państwowego w Opolu, nac.gov.pl, CC BY 3.0

Malarstwo witrażowe

“ Malarstwo witrażowe stanowiło niezwykle ważny składnik wystroju gotyckiej architektury. Wiązało się to z wielkością otworów okiennych i pozwalało na świadome operowanie wprowadzonym do wnętrza kolorowym światłem. Była to zasadnicza funkcja artystyczna witraży, bez względu na to, czy miały one charakter czysto ornamentalny, czy figuralny. Technika witrażowa (polegająca na przycinaniu, odpowiednich do rysunku ornamentu czy przedmiotu przedstawienia, kawałków barwnego szkła, oprawianego następnie w ołów) w znacznym stopniu warunkowała artystyczną formę dzieła, choć pewną rolę odgrywał tu rysunek uzupełniający. Syntetyczność i sumaryczność form malarstwa witrażowego była zmienna, zwłaszcza

we wcześniejszym okresie. W witrażach, umieszczanych zwykle daleko od oka widza, istotne znaczenie miała wielkość przedstawień, decydująca o ich czytelności. Często jednak witraże złożone były z motywów małych rozmiarów, z drobnych scenek figuralnych uwikłanych w bogatym ornamencie – ich czytelność w normalnych warunkach ekspozycyjnych była minimalna.

Źródło: J. Kęmbłowski, *Polska sztuka gotycka*, Warszawa 1983, s. 186

Najstarsze witraże gotyckie w Polsce pochodzą z końca XIII wieku i znajdują się w klasztorze Dominikanów w Krakowie. Wykonane około 1290 roku ujawniają wpływy szkoły witrażownictwa południowoniemieckiego. Dominują w nich kontrasty kolorystyczne czerwieni, błękitu i żółci, uproszczony rysunek. W twarzach widoczne są uproszczenia, całość posiada monumentalny charakter. Fundatorem witraży był zapewne książę krakowski Leszek Czarny.

Witraż ze św. Stanisławem z kościoła Dominikanów, XIII w., Muzeum Narodowe, Kraków, kultura.malopolska.pl, CC BY 3.0

Witraż z Matką Boską z Dzieciątkiem, z kościoła Dominikanów, XIII w., Muzeum Narodowe, Kraków, galerija.metropolitan.ac.rs, CC BY 3.0

Jednym z ważniejszych ośrodków witrażownictwa w okresie polskiego gotyku był Toruń. Do dziś zachowały się **kwatery** witraży, znajdujące się w zbiorach Muzeum Okręgowego w Ratuszu Staromiejskim. Ok. 1335 r. powstały witraże dla prezbiterium nieistniejącego już dominikańskiego **kościoła św. Mikołaja na Nowym Mieście w Toruniu**. Na podstawie zachowanych 20 **kwater** (17 w muzeum w Toruniu i 3 w muzeum w Berlinie) wiadomo, że cała ta pierwotna kompozycja rozmieszczona była w trzech pionowych pasach: w środkowym rządzie kwater zajmowały sceny z życia Jezusa, każda w kolistym medalionie, natomiast dwa rzędy boczne zawierały przedstawienia starotestamentowych proroków i patriarchów. Ten sam warsztat witrażowniczy ok. 1350 roku wykonał też witraże dla **katedry we Włocławku**. Natomiast dla **prezbiterium fary w Chełmnie** warsztat toruński stworzył ok. 1370–1380 witraże r. z przedstawieniami scen z dzieciństwa i Pasji Chrystusa. Witraże te wykazują wpływy artystycznego środowiska dworu Karola IV w Pradze. Nieco młodsze, bo datowane na lata 1380–1400 r., są zachowane kwatery witrażowe, pochodzące z franciszkańskiego **kościoła Mariackiego w Toruniu**.

Gotyckie witraże toruńskie z nieistniejącego kościoła dominikańskiego św. Mikołaja na Nowym Mieście w Toruniu, ok. 1334 r., Muzeum Okręgowe, Toruń, toruntour.pl, CC BY 3.0

Gotyckie witraże toruńskie z przedstawieniem Matki Boskiej Bolesnej, ok. 1380-1400 z kościoła Mariackiego na Starym Mieście w Toruniu oraz ze sceną Nawiedzenia oraz Zwiastowania, ok. 1370-1380, z kościoła farnego w Chełmnie, Muzeum Okręgowe, Toruń, CC BY 3.0

Ćwiczenie 1

Do zabytków dobierz miejsca, w których się znajdują.

„Opłakiwanie z Chomranic”

Muzeum Diecezjalne w Tarnowie

„Pietà z Tubądzina”

Muzeum Narodowe w Warszawie

Mistrz Tryptyku Dominikańskiego,
„Ucieczka do Egiptu”

Muzeum Narodowe w Krakowie

Ćwiczenie 2

Rozpoznaj tematy ukazane w obrazach.

.....

.....

.....

.....

Ćwiczenie 3

Wskaż autora Piety z Tubądzina.

- ☐ Warsztat Mistrza Opłakiwania
- ☐ Mistrz Tryptyku Dominikańskiego
- ☐ Mistrz Ołtarza św. Barbary

Ćwiczenie 4

Uzupełnij informacje o scenach zawartych w dziele, przeciągając kafle we właściwe miejsca.

Rzeź Niewiniątek, Ostania Wieczerza, Wjazd do Jerozolimy, Spotkanie Jezusa z Samarytanką przy studni

Ćwiczenie 5

Jaka postać została ukazana na wskazanym dziele?

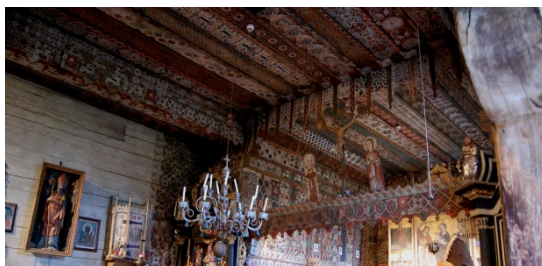
☐ Barbara

☐ Jadwiga

☐ Maryja

Ćwiczenie 6

Do zabytków malarstwa dopisz miasta, z którymi są związane, wybierając z podanych: Toruń, Nowe Miasto Lubawskie, Grudziądz, Dębno Podhalańskie, Pelplin, Siedlęcin.

Ćwiczenie 7

.....

.....

.....

W którym wieku powstały dzieła?

Malowidło ściennie w Niepołomicach - wiek

„Pietà z Tubądzina” - wiek

„Psałterz floriański” - wiek

„Opłakiwanie z Chomranic” - wiek

Słownik pojęć

dyptyk

dwuskrzydłowa nastawa ołtarzowa lub dwuskrzydłowy przenośny ołtarzyk

kwatera

czworoboczna płaszczyzna okolona czymś lub wyodrębniona z większej całości

maswerk

ażurowy element dekoracyjny wykonany w kamieniu lub cegle

Mater Misericordiae

Matka Boża Miłosierna, szt. plast. przedstawienie stojącej frontalnie Marii, rozpościerającej nad ludźmi płaszcz opiekuńczy

polichromia

1) wielobarwne malowidła zdobiące ściany, stropy lub sklepienia budowli; znana w starożytności, występowała w kościołach wczesnochrześcijańskich i średniowiecznych;
2) dekoracja malarska rzeźby i wyrobów rzemiosła artystycznego; znana była w starożytności; w średniowieczu rozwinęła się również polichromowana rzeźba, głównie drewniana

poliptyk

wieloskrzydłowy ołtarz szafiasty, charakterystyczny dla gotyku

prezbiterium

(chór) przestrzeń kościoła przeznaczona dla duchowieństwa, zazwyczaj wydzielona od nawy

retabulum

zasadnicza rozbudowana część ołtarza nastawa ołtarzowa

tympanon

1. wewnętrzne pole trójkątnego frontonu, gładkie lub wypełnione rzeźbą;
2. półokrągłe lub ostrołukowe pole umieszczone w górnej części portalu nad nadprożem

Galeria dzieł sztuki

Gotyckie malowidło ściennie, II poł. XIV w., Siedlęcín, Wikimedia, CC BY-SA 3.0

Bibliografia

Kębłowski J., *Polska sztuka gotycka*, Warszawa 1983

Ks. Liedtke A., *Historia sztuki kościelnej w zarysie*, Pallotinum, Poznań 1961

Malarstwo Gotyckie w Polsce, opracowanie zbiorowe, Tom 1-3, , wyd Di G.2013

Muzeum Narodowe w Warszawie. Przewodnik po galeriach stałych i zbiorach studyjnych, Warszawa 2006

<http://culture.pl/pl/tworca/jan-z-zytawy> (dostęp z dnia 31.03.2018)

<http://cyfrowe.mnw.art.pl> (dostęp z dnia 31.03.2018)

<http://toruntour.pl/4922/ukrzyzowanie-i-sad-ostateczny-torun-katedra> (dostęp z dnia 31.03.2018)

<http://toruntour.pl/2011/dawne-witraze-torunskie-2> (dostęp z dnia 31.03.2018)